

Rudnay Gyula visszaemlékezése a bajai Képzőművészeti Akadémiára (1946–1953)

KÓHEGYI MIHÁLY
(Türr István Múzeum, Baja)

Rudnay Gyulának egész életében az volt a meggyőződése, hogy Pesten igazi magyar festészetet nem lehet „csinálni.” Ezért töltött hosszabb-rövidebb időt hírneves vidéki művésztelepeken.¹

Mint főiskolai tanár, különösen a nyugalomba vonulása előtti években, szeretettel foglalkozott egy ilyen alkotóközösség megteremtésének gondolatával. 1944-ben, amikor a front közelsége és a hivatalos tanári munkától való visszavonulás halasztást nem tűrően szegezte neki a kérdést, hol és hogyan kellene élnie, alkotnia tovább, egy alkalommal azzal a kérdéssel fordult B. Mikli Ferenc tanársegédjéhez:

— Lejőnnél te velünk vidékre, ha alapítanék egy telepet? — A válasz, egy régi tanítvány válasza nem is lehetett más, mint igen. A telep helyére vonatkozóan a Mesternek nem volt határozott elképzelése. Ez ejtette gondolkodóba a kérdezettet.

— Mi lenne, ha Bajára mennénk? — tette fel most már ő a kérdést.

— Hát fogadnának ott bennünket?

— Bizonyára, hiszen szülővárosom, és mindent elkövetnék, hogy fogadjanak.

Valahogy így zajlott le 1945 elején az a beszélgetés, amely az idős mester, Rudnay utolsó nagyszabású kezdeményezésének helyét meghatározta.²

B. Mikli Ferencnek sikerült megnyernie az ügynek dr. Takács Endre városi levéltárost, dr. Jobbágy Jenő főjegyzőt és a Nemzeti Bizottság kulcsfontosságú oszlopát Sohajda Jánost.

A megvalósulás azonban hosszú folyamat volt. Mikli Ferenc hazajött és több ízben tárgyalt a város politikai és közigazgatási vezetőivel. Babits József polgármester támogatásáról biztosította s kérte, hogy forduljon beadvánnyal a Nemzeti Bizottsághoz. Mikli azonnal megfogalmazta a beadványt, melyben lakást kért a művészeknek és néhány hold földet, melyet közösen művelnének. „Szegényen élénk és közös konyháról étkeznénk” — mondja a beadvány.³

A művésztelep létrehozásával elvben mindenki egyetértett, finanszírozását vállalták. „Egyben — mondja a közgyűlési jegyzőkönyv — a város közönsége nevében tiszteletteljes szóval hívja és vendégszerető szívvel várja Rudnay mestert Bajai falai közé.”⁴

¹ SZELESI ZOLTÁN, 1958. – TÓTH FERENC, 1968.

² Bácskai Mikli Ferenc festőművész, a Mester főiskolai tanársegédének szíves szóbeli közlése. Ezúton mondok köszönetet azért, hogy a tulajdonában lévő leveleket betekintés és közlés céljából rendelkezésemre bocsátotta.

³ BKMÖL, Baja város levéltára, Bajai Nemzeti Bizottság 1945. augusztus 22-én kelt jegyzőkönyve.

⁴ BKMÖL, Baja város levéltára, Baja törvényhatósági Bizottságának közgyűlési jegyzőkönyve. (Ezentúl THB kgy. jkv.)

Most már csak helyet kellett biztosítani a telep számára. Eleinte a Béke tér sarkán álló, a Sugovicára néző MABI palotára gondoltak, ám abban a szovjet városparancsnokság foglalt helyet. Szóba került a megyei Tanácsal (ma Bányai Júlia Kereskedelmi és Vendéglátó Szakközépiskola) szembeni épület is, de ezt komoly költséggel tataroztatni kellett volna a városnak, melynek igazán nem volt pénze erre. Így esett azután a választás az ún. Vojnits kúriára (ma Nagy István Képtár), ahol egy zenetanárnő áthelyezése folytán éppen felszabadult két szoba. A lakáshivatalnál ezt azonnal kiigényelte Mikli Ferenc s hamarjában összeszedett bútorokkal be is rendezte. Nemsokára leváltották a házban lakó rendőrvost (kiderült, hogy nem volt orvosi diplomája), s ezt a részt ugyancsak sikerült megszerezni. Az egész kúriát azután 50.000 forintért végül is megvette a város a tulajdonosoktól. A Művésztelep mellett működő Szabadakadémia a volt Tóth Kálmán Polgári Kaszinó földszintjén kapott helyet (Deák u.), az emeleten laktak a vidéki tanítványok.⁵

1946 júliusában Rudnay megbízásából ismét itthon van a „szálláscsináló”, hogy a már hírül adott művésztelep ügyében az utolsó intézkedéseket megtegye.⁶ Ekkor még két fiatal művész érkezését jelenti be, akik hivatva lesznek tanársegédként arra, hogy „a Rudnay szellemében képviselt magyar piktúrát átmentsék és tovább adják.”⁷

Augusztus végén már Rudnay is lent járt és tárgyalt a város vezetőivel. Főleg az anyagi fedezet biztosításáról volt szó. A megye – ekkor még Baja a megyeszékhely – a város vezetői nem titkolták az anyagi nehézségeket, de végül is megígérték, hogy egészen bizonyosan megteremtik a bajai művésztelepet. Az eseményszámba menő látogatásról készült újságcikk mindenkire fordulva ecseteli a vidéki telep megvalósításának előnyeit: „Csupa hasznosság a város és közönsége szempontjából, tekintélynövekedés a város számára, amely komolyan berendezkedhetik majd az idegenforgalomból általában várható jövedelemre, s fokozza népünk kultúráját.” Az események gyorsítása érdekében javasolja, hogy jöjjenek a művészek, s akkor majd minden részletkérdés megoldódik. Ez alkalommal a következőket nyilatkozta a mester a magyar művészet s közte a megalakuló bajai művésztelep feladatáról: „Bármiként döntsön is Párizs, sorsunk attól függ, hogy milyen lelki nagysággal nézünk e sors elébe. Ez a nagyság lesz az, mely bennünket minden körülmények között megtart.”⁸

Rudnay személyes megjelenése mozgásba hozta az ügy barátait. Szeptember 2-án megbeszélést tartottak a „kultúrát segítő” polgárok, hogy a festőakadémia megkezdhesse munkáját. „Hogy ez már szeptember hó közepén megtörténhessen — olvassuk a helyi lapban — azúton is felhívjuk a város közönségét, hogy akinek van pár hónapra nélkülözhető bútorzata (ágy, asztal, szekrény, szék), szíveskedjenek felajánlani azt a festőakadémia három tagjának szobájába berendezéséhez, amíg csak sajátjukat később véglegesen le tudják hozni” Komoly rajzkészségű jelöltek már a hónap közepén jelentkezhetnek.”⁹ Októberben már

⁵ GERGELY FERENC – KÓHEGYI MIHÁLY, 1970. 254.

⁶ *Látogatás a Munkás Kultúrszövetség bajai csoportjánál.* BH 1946. június 15.

⁷ Bak János és Kun István festőművészekről van szó.

⁸ *A bajai művésztelep kérdéséhez.* BH 1946. szeptember 1. – Meg kell itt jegyeznünk, hogy a helyi újságokban közölt, Rudnaynak tulajdonított szavak pontos lejegyzéséért nem merünk felelősséget vállalni, mégis közöljük, mivel a gondolat maga az övé lehet, s ha kis szerencsénk van, még a forma is az ő emlékét őrzi.

azt tudatják az érdekeltekkel, hogy hamarosan megkezdheti működését az akadémia. Mindezek ellenére még mindig sajnálatos akadályok gátolták a művészek leköltözését. Ez a huza-vona már sokakban azt a hitet keltette, hogy az egészségből nem lesz semmi.¹¹ A fiatalok talán néhány napon belül, a Mester csak később érkezik – közölte a lap. A reménykedők ezúttal nem csalódtak. A művésztelep 1946. november 1-én megnyitotta kapuit. 1947. február 17-én a Szabadakadémiai tanfolyama is megkezdte működését.¹² Rudnay az oktatás fő törekvéseit így foglalta össze a tanársegédekhez írott levelében: „A tanítás – annak módja egyszerű és világos legyen, mindenki által könnyen megérthető. Mozgás-arányok-jellel (karakter) – a szerkezet megismerésén alapuljon. Formaképzés[re] különös gondjuk legyen. Fény-árnyék viszonya a formákra való hatása – a kifejezés módja a legegyszerűbb, a legvilágosabb legyen. A kontúr értékének legkomolyabb hangsúlyozása. Mindezeket egy cél felé vezetni: az élet teljesség minél frappánsabb kifejezése felé. Technika: szükséges, de – túlzásba vinni nem szabad – az élet lényege világítson, ne a technika halmozása. Élet – s annak kifejezése – a megnyugvással s a hatások örömein keresztül – még akkor is a megnyugvás örömein keresztül, ha a legtragikusabb életszemléletet adja is. Most a művészet az ember[i] tragédiákat is – az emberi ocsmányságokat gyarlóságokat is megdicsőíti. – Így menti meg az emberiséget – a kétségbe eséstől – s a megdicsőített élethez vezet vissza.¹³ Ez a művészet célja is – akarata is.”¹⁴

Április 17–19-e között ismét személyesen tárgyalt Rudnay a városi vezetőkkel. Meglátogatta a művésztelepet és elégedett volt az ott folyó munkával. Ez alkalommal így nyilatkozott terveiről a helyi lapnak: „Akadémiává akarom fejleszteni a telepet,¹⁵ mely az országhatáron túl a nagyvilág elé vinné népünk lelki értékeit, s úgy szolgálná a magyar dolgozó nép kultúráját, ahogy azt a nép meg is érdemli.”¹⁶ Megígérte, hogy amikor a lakása elkészül, azonnal leköltözik. Május 30-ikán beköltözhető állapotban volt az izléses lakás, amiről értesítették a Mestert.¹⁷

Bajára költözésének okáról így tájékoztatta Nikolszki Géza festőművészt, régi barátját: „Hogy mi hozott engem Bajára? – kérdezed, kedves Gézám. Hát mi hozott volna, mint a förtelmes magyar művészeti élet undora.

⁹ *A bajai művésztelep kérdéséhez.* BH 1946. szeptember 1.

¹⁰ *A Rudnay-telep.* BH. 1946. október 6.

¹¹ *A Rudnay-művésztelep megkezdte működését.* BH 1946. november 10.

¹² *Munkában a bajai Rudnay-művésztelep.* BH. 1947. február 22.

¹³ Rudnay levelei meglehetősen szaggatottak. Vessző helyet gyakran gondolatjelet alkalmaz. Elemi erővel törnek fel gondolatai. Néha lemarad egy-egy szóznak a vége. A helyesírással sem sokat bajlódik.

¹⁴ B. Mikli Ferenchez írott, de mindenkinek szóló 1947. II. 12-i leveléből. GERGELY FERENC – KÓHEGYI MIHÁLY, 1970. 262.

¹⁵ Ebből a megjegyzésből kiderül, hogy a Mester elsősorban a Művésztelep ügyéért lelkesedett, de ez más jelekből is nyilvánvaló.

¹⁶ BKMÖL, Baja város levéltára, THB kgy. jkv. 1947. május 12. – A művésztelep megalapítását 1945. augusztus 25-én elhatározták. Ezt a BM 180.434/1947. III/3 sz. alatt 1947. szeptember 24-én jóváhagyta. BKMÖL, Baja város levéltára, THB kgy. jkv. 1949. – Baján járt Rudnay mester. BH 1947. február 22.

¹⁷ Bajára költözik a jövő héten Rudnay mester. BH 1947. május 31.

Ez – és még valami: a művelt lélek, a magas rangú ízlés, a valóbani, műalkotásban való hitem, a közízlés nevelése s annak keserve, életet őrítő munkája. S ha lehet, a csendes pihenés – ha nem is megérdemelt, de minden esetre utána való vágya.

Baja város hívott, s én jöttem. A bajai „Képzőművészeti Akadémia”, vagy ahogy mondják: „Népi Szabad Akadémia” szervezésével segítségére akarok lenni ennek a szerencsétlen, elesett országnak az újra való felemelkedésében. Ha szerények is erőim, de a megértés úgy a város, mint az állam részéről oda segítettek, hogy művészi Akadémiánk egy év óta áll és működik, művésztelepünkkel együtt. A tennivaló még nagyon sok. Az anyagi lehetőségek szerények, így a jövőre vár a tulajdonképpen nagy munka ...

Ne gondold kedves Gézám, hogy valami álapostolkodás ez a részemről – nem; annál sokkal több: kötelesség, még akkor is, ha meg nem értéssel, vagy gúnytalálkozunk... Másrészt ma a művész sorsa oly nyomorúságos, hogy hetven évünkkel nyakunkban meg kell köszönni, ha fedél alá juttatnak, fűtésről, világításról gondoskodnak. Baja 1948. márc. 22.”¹⁸

Végre július derekán (17-én) végérvényesen leköltözött Bajára Rudnay Gyula. Ezúttal ismét nyilatkozott törekvéseinek általános művészetpedagógiai okairól, valamint egyéb helyi terveiről: „Nagy hátránya hazai képzőművészetünk fejlődésének — mondotta többek között — hogy hiányzanak, vagy elenyésző kisebbségben jelentkeznek az egyes vidékek, tájegységek sajátos, többitől különböző színei, önálló jegyei. Hogy most a népművészetre gondolok – természetes. Valamely tehetséget a kezdet kezdetén abban a környezetben kell nevelnünk; a művészeti megjelenítés alapelemeiben kell részesítenünk, amelyben él és dolgozik. Az ismert környezetből való kiesés a művészi önállóság elvesztésének veszélyével járhat együtt. Természetesen mint a művészet bármely fájának gyakorlásához, ugyanúgy a festészethez sem elegendő csupán az akarat.” Terveiről beszélve megemlítette, hogy a múzeum és a könyvtár megszervezését is szívügyének tartja, s a felelős városi vezetőkkel már ilyen értelemben is tárgyalt.¹⁹

A Mester és tanítványai művészi, oktató munkája nyomán új alkotások születtek. Ősszel már az újdonsült művésztelep első önálló kiállítására készülődtek.²⁰ Eközben jelentős gondolatokkal bővült a telep jövőjére vonatkozó tervezetések köre. A bajai művésztelepet olyan rangra kell emelni – írják a helyi lapban –, hogy hazai alkotókon kívül más országok fiai is szívesen látogassák.²¹

A közlemény szerint érdeklődéssel várt kiállítást maga Rudnay nyitotta meg. A kiállításra – írja a kritikus – „a világhírű névadó mester művészetének eredeti felfogása” nyomta rá bélyegét.”²²

Ezen a napon nyílt meg az internátus is.²³

Ez ideig nem rendelkezünk olyan hiteles feljegyzéssel, amelyben maga Rudnay Gyula mondta volna el bajai működésével kapcsolatos véleményét. Nagy örömeinkre Kemény

¹⁸ KOLTA FERENC, 1961. 307–314.

¹⁹ *Beszélgetés Rudnay Gyulával*. BH 1947. július 23.

²⁰ *A Rudnay Művésztelep kiállítása. Látogatás a telep művészeinél* BH 1947. szeptember 6. és 16.

²¹ *A Rudnay Szabadakadémiai jövő perspektívái*. BH 1947. november 8.

²² *Főiskolás napok Baján*. BH 1947. november 15.

²³ *Bajai művészek képkiallítása*. BH 1947. november 19.

János most megjelent tanulmányában hivatkozik egy kéziratban lévő Rudnay nyilatkozatra, amelyet – vélhetően 1950-ben – mondott (valószínűleg magnószalagra) a Mester Somogyi Árpádnak.²⁴ Ezt, a sajnos kurta s talán befejezetlen, visszaemlékezést itt közöljük:

A Bajai Művésztelep

(Rudnay Gyula, Bak János kikérdezése alapján)

Baját a XIX. sz. elején nagyobbrészt osztrák festők keresték fel. E vándor osztrákok közül ismert név szerint: Frieden István, Hildebrand Rudolf. A század közepén Jakobey Károly élt Baján. A század vége felé ott dolgozott a Beck család több tagja. Közepes festők, jelentékeny csak egy volt közülük, Beck Vilmos. A XX. sz. elején Déry Kálmán és Ágoston Venczel festők dolgoznak Baján. A nagyobb mesterek közül Nagy István telepedett le 1925-ben. Életének utolsó tizedét ott töltötte. Ott is halt meg. Nagy István után az Éber család képviselte a művészetet.²⁵ Ifjabb Éber még ma is ott él.

A művésztelep 1947-ben kezdte meg működését. Rudnay Gyula a telep vezetésére 1947. június 17-én érkezett Bajára. A művésztelep alapítását Mikli vetette fel a város előtt. Rudnay nyugdíjba szándékozott menni. Mikli tanársegédje volt, bajai születésű.

Előadta a városnál a tervét, mely szerint Baja város alapítson az idős mester számára művésztelepet. 1946-ban indultak meg a tárgyalások. A művésztelep számára kijelölték az épületet: a műemléknek számított, klasszicizáló Vojnich Kúriát. A tagok 1947 őszen foglalták el a helyüket. Tagok: Rudnay, Bak János, Bácskai Mikli Ferenc, Kun István. Valamennyien a telep alapítása óta Baján vannak. Az államtól kapnak ösztöndíjat.

A művésztelep állandó képzőművészeti tanfolyamot tart fenn. Rudnay Gyula az iskola működéséről a következőket mondja:

Az iskola ereje nem a létszámában van. A cél az volt, hogy ne csak művészeket neveljünk, hanem jó ízlésű, művészetet szerető embereket oktassunk. A cél az volt, hogy Baja népét művészet szeretővé képezzük ki. Egy pár igen tehetséges tanítványunk van. Tanítványaink főleg bajaiak, de igen sokan járnak be a falvokról, távolabbi vidékről. A művésztelepet látogató növendékek kapnak vasúti kedvezményt.

A művésztelep hivatása lenne folytatni azt a művészetet, ami Nagybányával megakadt. Egyenes folytatása lenne a nagybányai művésztelep programjának. realista művészetet akarunk teremteni. Én is mindig realista voltam. Volt az absztrakciónak is célja. Le akartak gázolni az absztraktok minden másirányban haladó művészetet. A mi tanítványaink jó alapot kapnak további munkájukhoz. Megtanítjuk őket az alapos rajzolásra.

A tanítványok első két esztendőben csak rajzolnak. Az egyéni eredményektől függ, hogy mikor kapnak festéket: ki előbb, ki később. A tanítvány fejlődésétől függ.

A művésztelepet szeretnénk kifejleszteni. Még mindig a kezdet stádiumában van. Mind több eredményt érünk el az új művészet terén. Bak, Kun sokat szerepelnek kiállításon. Ez a mi fejlődésünket bizonyítja.

²⁴ KEMÉNY JÁNOS, 1998. 348. 38. jegyzet. A szerző szerint „Valószínűleg 1952-ben került sor a Művészettörténeti Dokumentációs Központ megbízásából a beszélgetésre”.

²⁵ Itt egy mondatot kihagyandónak ítéltém, mely az Éber család művészetére vonatkozik.

Baja közönsége érdeklődik a telep iránt: a művészetet, a jó művészetet mindig szerette a nép. Minden esztendőben kiállítás rendezünk a nyáron összegyűjtött anyagból. Ezeken a kiállításokon beszámolunk az évi munkáról. Én Bábonymegyer községben dolgozok egész nyáron. Már 30 éve látogatom e helységet. Paraszt udvarészleteimet, utcarészleteimet itt festem.

Érthető művészetet akarunk. Nem engedek semmi homályt a kifejezési eszközökben.”²⁶

A telep nem fejlődött olyan nagygyá, mint rangos elődei, kortársai. Amint az a Mester Mikli Ferenchez írott leveleiből érződik,²⁷ a bajai művésztelep már születése idején magában hordta azokat a bomlasztó csírákat, amelyek végül is megpecsételték sorsát. Ezek között első helyen a támogatás hiányát kell említenünk. Talán egy életerős, alkotóercjének teljében lévő Rudnay képes lett volna legyűrni a nehézségeket, ám a háború utáni Mester – sajnos – ezt már nem győzte energiával. Így is kiváló tanítványok egész sorát indította el a képzőművészeti pályán, akik életükkel és alkotásaikkal növelik Rudnay hírnevét.²⁸

IRODALOM

BH

Bajai Hírlap

BKMÖL

Bács-Kiskun Megyei Önkormányzati Levéltára

GERGELY FERENC – KÓHEGYI MIHÁLY 1970

Rudnay Gyula bajai művésztelepe. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1970–71. 253–261.

KEMÉNY JÁNOS 1998

A bajai Rudnay-művésztelep története. Bács-Kiskun Megye Múltjából 14 (1998) 337–380.

KOLTA FERENC 1961

Rudnay Gyula néhány levele. Jelenkor, 1961. júniusi szám, 307–314.

TÓTH FERENC 1968

Rudnay Gyula festőiskolája Makón. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1968. 205–218.

SZELESI ZOLTÁN 1968

Rudnay Gyula szegedi művésztelepe. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1968. 189–204.

²⁶ MTA Művészettörténeti Intézet, Adattár MDK-C-II. 66. Másolata TIM Adattár 2747. 99.

²⁷ A leveleket közölte GERGELY FERENC – KÓHEGYI MIHÁLY, 1970. 259–264.

²⁸ A Mester vezetése alatt indult, majd Képzőművészeti Főiskolát végzett: Fejes István, Kóthay Ernő, Cs. Nagy András, Szabó István, Szuresik János, Szuresikné Sárkány Anna, Udvardy Erzsébet, Weinträger Adolf festőművészek, Novák Lajos grafikus, Nagy Katalin iparművész, Osváth Mária szobrász. Nem végzett főiskolát Göldner Tibor, Tarnai Teréz festőművész. Pedagógiai Főiskolát végzett rajztanári szakon Martinek János, Szalontai György, Virág Mihály. (B. Mikli Ferenc szíves szóbeli közlése.)

**A Recollection of the Academy of Fine Arts
at Baja (1946–1953), by Gyula Radnay**

Mihály Kőhegyi

This work discusses the relationship of the notable artist Gyula Radnay with the town of Baja, and publishes the memoirs of this excellent character among Hungarian artists. This publication simultaneously enriches our view of art and the history of public art in Baja, a town which lies alongside the river Danube, during an interesting period.